

Ljubiša Vasiljević*

Narodni muzej Kruševac

NEKOLIKO BELEŽAKA ANTIČKIH AUTORA O EKSPLOATACIJI I ZNAČAJU LEKOVITIH VODA

Apstrakt:

Rad je posvećen pitanju eksploatacije i značaja lekovitih voda tokom antičke epohe. U tekstu se navode zapisi nekoliko antičkih autora (Hipokrat, Soran, Oribazije, Vitruvije, Plinije Stariji, Svetonije) vezani za lečenje uz pomoć lekovitih voda, arheološki nalaz kloji svedoči o transportu istih i atmosfera antičkog sveta predočena u savremenim literarnim delima.

Ključne reči: antika, lekovite vode, pisani izvori, arheološki nalaz.

Antički autori ostavili su zabeleške o eksploataciji, značaju i korišćenju termalnih voda u svojoj epohi. Iako nam nije poznato antičko delo posvećeno isključivo ovoj temi, kroz brojne ekskurse pisaca iz antičke epohe stičemo utisak o značaju pridavanom lekovitim svojstvima termalnih i mineralnih voda. Kao što su se antički autori počev od Platona nadovezivali na ranije prakse lečenja duše različitim obrednim sredstvima (Prnjat, 1995), tako su se mnogi antički autori bavili temom lečenja tela upotrebom lekovitih voda. U ovom tekstu ilustrovaćemo značaj lekovitih voda u antičkom periodu uz pomoć citiranja nekoliko zapisa antičkih pisaca, tumačenja pojedinih arheoloških nalaza i jednim upečatljivim ekskursom u savremene istorijske romane.

---

* ljubisa05@gmail.com, ORCID ID (<https://orcid.org/0000-0003-3882-4104>)

Značaj lekovitih voda u rimskom periodu može se neslutiti i sa stranica novovekovnih književnih dela. Izuzetni pripovedač, R. Grevs, na stranicama romana „Ja, Klaudije“, kroz reči budućeg princepsa opisuje susret dvojice istoričara, slavnog Tit Livija, i, po grevsovom utisku smeštenom u Klaudijevu prizmu, još značajnijeg autora, danas gotovo zaboravljenog Poliona.

Na stranicama romana Polion navodi da je Tit Livije rođen u Patavijumu (današnjoj Padovi), pored izvora vrele vode sa izuzetnim odlikama koji daju prepoznatljive osobine svakom meštalinu. Polion navodi da svi Patavijci koriste vodu sa izvora, kako za kupanje, tako i za piće. Dalje, pomalo ironično, Polion navodi da, zahvaljujući svojstvima voda, Patavijci „počinju da veruju u šta god hoće, i to tako snažno da mogu i druge da navedu da u isto to poveruju“. Isto tako, Grevs preko Poliona opisuje i značaj izvorskih voda za ekonomiju Patavijuma, jer ih lokalni trgovci koriste kao argument za bolji kvalitet svojih vunelih pokrivača i prostirki, iako je vuna lokalnih ovaca zapravo žuta i gruba jer se poje na pomenutim izvorima. Isto tako, književni lik Polion navodi da u patavijskoj vodi ima sumpora zbog koga i ljudi, poput samog Livija, pijući je postaju „žuti i žučni, a pudljivi“ (Grevs 2002: 104).

Naglasiceemo i da sam Tit Livije, na sačuvanim stranicama kapitalnog dela Istorija Rima od osnivanja grada, premda navodi Pataviju, ne spominje i termalne izvore u blizini svog rodnog grada (Tit Livije 2012: 575-577).

Iako je reč o literarnoj fikciji, imajući u vidu da R. Grevs u svojim delima veoma uspešno dočarava atmosferu u antičkoj epohi, ove napomene mogu da pruže nagoveštaj o tome da su stari Rimljani pridavali veliki značaj karakteristikama lekovitih voda. Naravno, jedini merodavni izvor predstavljaju zapisi savremenika, kombinovani sa antičkim arheološkim nalazima.

Jedan od utemeljivača medicine, Hipokrat, u svojim delima krenuo je putem racionalizacije odnosa čoveka prema svetu i samome sebi, budući da u starijim medicinskim spisima preovladava takozvano „magijsko mišljenje“ koje podrazumeva doživljaj bolesti kao nečeg

Ljubiša Vasiljević *Nekoliko beležaka antičkih autora...*

spoljnog u odnosu na čoveka, poput agresije nekog demonskog stvorenja, odnosno božanstva (Stevanović 2003: 98).

Za našu temu je najznačajniji Hipokratov spis „O vrstama vazduha, voda i mesta“, gde autor govori o raznovrsnim svojstvima vode. Pažnju privlači njegov zaključak da se voda sastoji iz finog, lakog i bistrog dela koji Sunce odmah izvlači i teškog, slanog dela. Deo vode koji je ispario dalje se prečišćava i menja - putem kuvanja. Postoji jedno svedočanstvo o Anaksimandrovom objašnjenju nastanka mora, prema kome more predstavlja ostatak prvobitne vlage, čiji je veći deo isušila vatra, a ostatak se promenio putem kuvanja. Uočava se da i Anaksimandar smatra kuvanje kao faktor promene vode, ali on smatra da kovanje dovodi do pojave slane vode, dok, prema Hipokratu, voda postaje slađa kuvanjem (Isto: 105-106).

Govoreći o vrstama voda, Hipokrat se osvrće i na termalne i mineralne vode, o čemu ćemo se upoznati iz prevoda D. Stevanović: „... Druga (po nezdravosti) je ona voda koja izvire iz stena - pošto mora biti tvrda - ili iz zemlje, gde je voda topla, ili gde ima gvožđa, ili bakra, ili srebra, ili zlata, ili sumpora ili stipse ili bitumena ili sode. Dakle, ne samo da voda iz takve zemlje nije dobra, već je tvrda, vruća, loša za mokrenje i krajnje nepovoljna za probavu... One koje su slane, tvrde i teške, sve takve nisu dobre za piće. Postoje ipak izvesne prirode ljudi i bolesti kojima je pijenje takve vode od koristi - o njima ću odmah govoriti... Izvorskim vodama treba se na sledeći način služiti: onaj koji je zdrav i puca od snage neka ništa ne probira, već neka pije onu vodu koja mu se nađe pri ruci. Onaj koji zbog neke bolesti želi da pije onu vodu koja mu najviše odgovara, najpre će povratiti zdravlje ovako čineći: onima koji imaju tvrd probavni trakt, kadar da spali (namirnice), njima prija izuzetno slatka, laka i bistra voda; oni kojima je stomak mek, vlažan i pun flegme prija izuzetno tvrda, teška i slankasta voda - tako se najbolje isuše. Naime, one vode koje su najbolje za kuvanje i otapanje, po svojoj prilici i najbolje razvezuju i olabavljaju creva. Koje su pak teške, tvrde i uopšte nisu dobre za kuvanje, one najbolje isušuju i vezuju creva“ (Isto: 108-109).

Kao što smo videli, Hipokrat upozorava na moguća štetna dejstva termalnih i mineralnih voda, ali i ukazuje na slučajeve kada one mogu biti od koristi. Neki drugi antički autori su dalje usmerili pravce mogućeg iskorišćavanja lekovitih svojstava ovih vrsta voda.

Knjiga III ginekološkog spisa Sorana iz Efesa bavi se ženskim bolestima koje ne spadaju u domen hirurgije. U ovoj knjizi najveća pažnja posvećuje se uputstvima o načinu života, pravilima o ishrani i preporukama o kupanju. U pomenutom kontekstu voda se navodi kao: čista voda, mešana voda, mineralna voda, morska voda, hladna voda, mlaka voda, vruća voda, kipuća voda, voda za kuvanje, pijaća voda, voda za isplakivanje usta, za privijanje, za tuširanje, za kupanje, za plivanje... (Gurevič 2003: 52).

U okviru svog dela, Soran iz Efesa, skreće pažnju na potrebu za boravkom u banjama, odnosno „na prirodnim vodama“, kako autor naziva mineralne vode sa udaljenih izvora. Autorova preporuka o korišćenju termalnih voda u ginekološkim tretmanima, u skladu je sa učenjem prema kome „žensko telo treba kuvati... treba ga kvasiti, grejati, vlažiti, soliti, začinjavati, unositi u njega sastojke koji nedostaju“ (Isto: 57, 59, 67).

Sorenov zapis o „vodi sa udaljenih izvora“ navodi nas na razmišljanje o načinu na koji je lekovita voda dopremana na velike udaljenosti. Arheološki nalaz iz Španije nudi jedan način transporta termalnih voda.

Naime, D. Gurevič, razmišljajući o načinu transporta termalnih voda u antičkom periodu, skreće pažnju na srebrnu čašu pronađenu na lokalitetu Kastro Urdiales u Španiji, prenoseći opis dekoracije iznet od strane F. Barata: „u šumovitom pejsažu... pojavljuje se izvorska nimfa... naslonjena na urnu. Blagotvorna voda iz nje talasavo ističe, kanalisana između dva reda pljosnatog kamenja postavljenog na kant. To kamenje odvodi vodu u kameniti bazenčić u kome vri. Tu je sluga koji je crpe klečeći, bosonog, u kratkoj tunici. Crpi je čašom da bi je potom izlio u posudu koja je možda zatvorena cilindričnim poklopcem. Drugi sluga, isto obučen, nešto niže prazni sadržinu amfore, za koju se može pretpostaviti da je puna lekovite vode, u

Ljubiša Vasiljević *Nekoliko beležaka antičkih autora...*

prostrano bure brižljivo uobručeno i natovareno na kola koja vuku dve mazge“ (Isto: 60-61).

Način transporta lekovitih voda, prikazan na čaši iz Kastro Urdialesa, podrazumeva prenos malih količina, koje su, u tom slučaju, izvesno bile jako skupe, pa je sigurno za široku uporebu korišćen neki ekonomičniji način dopreivanja voda do krajnjih korisnika. Možda nam neki drugi, sličan nalaz, ukaže na način kojim su se preduzimljivi Rimljani služili u ovom slučaju. Dosadašnja saznanja ostavljaju nam samo mogućnosti raznih pretpostavki.

U delu *Collectiones Medicae*, Oribazije piše o korišćenju terapijske vode, za spoljnu i unutrašnju upotrebu, sa naglaskom na korišćenju kao piće. Naglasićemo da autor, ipak, skreće pažnju na oprez prilikom korišćenja termalnih i mineralnih voda. Prilikom izbora vode za piće, prema Oribaziju, treba obratiti pažnju na sledeće: „treba imati iskustva sa dobrim i lošim osobinama voda, jer se voda u svim dijetama gotovo najviše koristi. Treba, dakle, znati da je najbolja voda bez ikakvih svojstava, i u pogledu ukusa i u pogledu mirisa. Takva voda je nužno, onima koji je piju izuzetno slatka, a na pogled je bistra... Kako kaže Hipokrat, kišnica je najlakša od voda... Vode nastale od leda i snega su vrlo loše... Bilo bi dobro blatnjavu, smrdljivu i vodu neuobičajenih svojstava popraviti kuvanjem i mešanjem sa vinom i tako piti“ (Isto: 63).

U Oribazijevom delu su opisane mnoge metode spoljne upotrebe vode. Prirodne i veštačke kupke su vrlo opširno opisane. Osvrćući se na kupke u mineralizovanim vodama, autor navodi: „Mineralne kupke ili su alkalne ili slane, ili aluminske ili sumporne, ili bituminozne, ili vitriolske, ili ferugionozone; ostale su sastavljene od ovih različitih vrsta. Uopšte uzev, sve mineralne vode imaju isušujuća i zagrevajuća svojstva i posebno odgovaraju hladnim konstitucijama i konstitucijama sa izraženom vlažnošću... Aluminske vode odgovaraju... ženama čiji je menstrualni otok neredovan i koje često pobačaju... Mora se ući u kupke sa mineralnom vodom bez previše pokreta, da bi, upravo ulazeći u dodir sa telom kada je ovo opuštano, supstance mogle efikasno da deluju prožimajući telo svojim svojstvima“ (Isto: 65).

Vitruvije je u delu „O arhitekturi“ izložio svoja viđenja o svojstvima voda. Opisujući mesta gde se voda nalazi, pisac naglašava da „s poljskih je vrela voda slana, teška, mlaka i neukusna. Od ovoga se izuzima ona koja teče s brda ispod zemlje pa izbije u sredini polja“ (Vitruvije 2009:158).

Ipak, Vitruvije navodi i da ima i toplih vrela iz kojih izvire vrlo ukusna voda. Prema autoru, na osnovu prevoda M. Lopca, pomenuti izvori nastaju na sledeći način: „Kad se duboko u zemlji razgori vatra od alauna, asfalta ili sumpora, zagrije se od te vrućine gornji sloj zemlje pa izbacuje od sebe užarenu paru na više slojeve. Ako iz tih slojeva ističu vrela slatke vode, zagriju se od te pare u svojim žilama i tako izviru nepokvarena ukusa. Ima i hladnih vrela, koja nemaju dobar miris i ukus. Ona dolaze duboko iz unutrašnjosti zemlje i prolaze kroz užarena područja. Kako protiču kroz velike prostore u zemlji, to se ohlade i na površinu dolaze s pokvarenim mirisom, okusom i bojom...

Svaka je vruća voda lekovita. To je zato što se ona ukuha s raznim tvarima i tim dobije svojstvo za liječenje. Tako sumporna vrela liječe bolesti živaca tim što zagrijavaju i isparavaju vrućinom iz tijela bolesnu vlagu. Alaunasta vrela, kad se upotrijebe za dijelove tela, oduzete paralizom ili kakvom sličnom bolesti, grijanjem kroz otvorene pore liječe ukočenost suprotnim djelovanjem vrućine i tim redovno vraćaju udovima staru funkciju. Bituminozna voda, kad se pije, obično čisti i liječi nutarnje bolesti. Postoji i nitrozna vrsta hladne vode, kao u Pini Vestini, Kutiliji i drugim mjestima. Kad se ona pije, prolazeći kroz želudac, čisti krv i umanjuje oteklinu guša. Gdje se kopa zlato, srebro, željezo, bakar, olovo i drugi minerali, nalazi se dosta vrela, ali su većinom škodljiva. Kao tople vode, one imaju sumpora, alauna i asfalta. Kad se takva voda pije, ulazi u tijelo i prolazi kroz vene, dođe do živaca i zglobova, njih nadme i ukoči. Dakle, nervi kad se napregnu, nabujaju pa se po dužini stežu i ljudi postanu ili nervno bolesni ili podargični. To je zato što se pore vena zatvore vrlo tvrdim, gustim i hladnim česticama. Ima vrsta vode, koje nisu sasvim prozirne, nego na njima pliva kakav cvijet, bojom sličan purpurnom staklu. To se najbolje vidi u Ateni. Tu su iz takvih mesta i vrela u sam grad i do luke Pireja dovedeni zdenci. Iz njih

toga svojstva niko ne pije, nego oni služe za kupanje i drugo, a piju iz bunara. Tako izbjegavaju njihovu škodljivost. U Trezeni ne mogu to izbjeći, jer se uopšte ne nalazi druga voda osim one što je imaju Kibdeli. Od nje su u tom gradu svi, ili u vrlo mnogo slučajeva, bolesnih nogu. U Kilikiji, u gradu Tarsu, nalazi se reka Kidno. U njoj se ljudi koji boluju od podagre kupaju i ublažuju bol“ (Isto: 161-162).

Vitruvije dalje navodi još niz primera termalnih i mineralnih voda, zabeleženih širom Carstva. Skrenućemo pažnju na, očito, primere vezane za mineralne izvore, koje Vitruvije opisuje rečima: „Ima nekih vrela i s kiselim žilama, kao kod Linkesta, zatim Velinska u Italiji, u Kampaniji u Teanu i u više drugih mjesta. Ona imaju to svojstvo da bolesnicima, kad iz njih piju, rastapaju kamenčiće u mjuhuru koji se stvaraju u ljudskom tijelu. Da je to prirodno, vidi se iz ovoga: Tu se nalazi žestok kiseo sok u zemlji kroz koju prolaze žile. One se prožmu tom žestinom, i kad uđu u tijelo, rastvaraju sve na šta naiđu, što se u tijelu od vode staložilo i otvrdnulo. Zašto se od kiselih voda raspadaju one tvari, možemo promatrati na ovome: Ako jaje ostavimo duže vremena u sirćetu, kora će se njegova omekšati i raspasti. Ako olovo, koje je veoma otporno i teško, stavimo u posudu, polijemo ga sirćetom pa pokrijemo i ostavimo, ono se rastvori i postane bijela boja. Na isti način će se raspasti i bakar, iako je čvršće prirode. Ako postupimo slično s njim, dobićemo bakrenordastu boju. Tako je i s biserom. I kremenasto kamenje, koje ne može rastvoriti ni željezo, ni sama vatra, rastopi se i raspadne, ako ga žarimo na vatri i polivamo sirćetom. Dakle, kad vidimo da nam se te stvari događaju pred očima, možemo zaključiti da se tako i kiselim vodama zbog žestoka soka bubrežni kamenčići mogu liječiti“ (Isto: 163-164).

U narednim redovima, Vitruvije navodi i primere gde voda sa pojedinih izvora negativno utiče na zdravlje, a navodi i neka verovanja i epigrame vezane za pojedine termalne izvore. Razmišljajući o razlozima za pojavu različitih vrsta voda, pisac navodi sledeće: „...žilama zemlje protiče sila vode, pa ona, upivši to, dolazi u otvore izvora. Tako od toga nastaju raznovrsna i nejednaka vrela sa svojim zasebnim svojstvima zbog različnih svojstava mjesta,

kvaliteta krajeva i različnih osobina zemlje. Od toga sam neke stvari i ja sam lično vidio, drugo sam našao pisano u grčkim knjigama ovih pisaca: Taofrasta, Timeja, Posidonija, Hegisija, Herodota, Aristija i Metrodora. Oni su u svojim spisima sa velikom tačnosti i vrlo dugim studijem prikazali da su svojstva mjesta i djelovanja voda tako razmešteni zbog nebeskoga nagiba i svojstva krajeva. Povodeći se za njima, napisao sam u ovoj knjizi onoliko o razlikama vode koliko sam držao da je dovoljno. Tako će ljudi iz ovog spisa lakše birati izvore voda odakle mogu za upotrebu voditi vodovode do gradova i municipija. Ta, očito je da od svih stvari ni jedna nije toliko potrebna i važna kao voda. To je zato što bi priroda svih živih stvorova bez plodova polja ili drveća, bez mesa ili riba i bez čega god toga mogla očuvati život, služeći se ostalom hranom, bez vode pak ni tijelo živih stvorova ni hrana ne može postati niti se održati. S velikom oprezošći i trudom treba, dakle, izvore tražiti i odabirati, zbog zdravlja ljudskih života“ (Isto: 166).

Plinije Stariji se ponekad osvrće na svojstva termalnih voda, pa pominje termalne izvore u Petrpereni (Smirni), odnosno Adepsusu na Eubeji, čije vode služe za navodnjavanje. Autor skreće pažnju i na svojstva voda u Hieropolisu (današnjim Pamukkalama), skrećući pažnju na njihovo bogatstvo kalcijum bikarbonatom (Heally 1999: 209).

Rimski historičar Svetonije naveo je nekoliko primera vezanih za korišćenje lekovitih izvora od strane imperatora. Autor beleži da je Avgust „kad god je radi živaca morao uzeti morske ili albulske toplice, zadovoljio se time da je sjedeću u drvenoj kadi, koju je zvao hispanskim imenom „dureta“, naizmjenično gibao rukama i nogama“ (Svetonije 1978: 104, prevod: S. Hosu). Korišćenje istih voda, morskih i albulskih (Albulae Aquae, „Bele vode“, čiji se izvori nalaze u blizini Tivolija), Svetonije beleži i u kupkama u Neronovoj raskošnoj palati Domus aurei („Zlatnoj kući“), upravo ispred čuvenih carevih reči, navodno izgovorenih po završetku veleplepnog zdanja: „Sada sam napokon počeo stanovati kao čovjek“ (Isto: 238, prevod: S. Hosu). Autor dalje navodi da je Neron započeo gradnju ribnjaka od Mizena do Avernskog jezera, natkrivenog i zatvorenog tremovima, „u njega su se imale vraćati sve tople vode što se imaju slivati sve

Ljubiša Vasiljević *Nekoliko beležaka antičkih autora...*

tople vode što god ih je bilo u cijeloj Baji“ (Isto:238, prevod: S. Hosu). Zabeleška o izgradnji ribnjaka ukazuje na širok spektar benefita za koje su Rimljani smatra da ih mogu imati od termalnih voda.

Svetonije u biografiji Vespazijana navodi da je imperator 79. godine nove ere, osetivši prve simptome bolesti, odmah otišao na svoje imanje u samnitskoj Raeti, pokraj jezera Kutilija, gde je „pokvario creva prekomjernom upotrebom hladne vode“ što je, na kraju, dovelo do smrtnog ishoda (Isto: 301, prevod: S. Hosu). Iz Svetonijevog zapisa ne može se jasno zaključiti da li su pomenute vode, čije je korišćenje usmrtilo Vespazijana, bile mineralne ili je reč o običnoj hladnoj vodi.

U svojim delima, lekovite izvore i vode navodili su i brojni drugi antički autori poput Diodora sa Sicilije, Pausanije, Strabona, Propertija, Cicerona, Ovidija, Tacita, Marcijala, Diona Kasija i mnogih drugih. Na savremenim istraživačima je da učine naredne korake u istraživanju ove vrlo privlačne i izazovne teme. Autor ovog osvrta posvetio se proučavanju eksploatacije i značaja termalnih izvora u rimskom periodu na teritoriji Srbije (Vasiljević 2014), ali nevedena tema još zaslužuje pregršt metodoloških pristupa i proučavanja različitih aspekata — eksploatacija različitih klasa lekovitih voda, formiranje naselja u okruženju, izgradnja lečilišta i kupatila, nastanak svetilišta i poštovanje božanstava ijatričkog karaktera, ostavljanje zavetnih priloga... U proučavanju tema koje smo naveli biće od neproceive koristi zapisi antičkih pisaca, za koje se nadamo da će biti obogaćeni otkrićima do sada izgubljenih tekstova.

Na prethodnim stranicama osvrnuli smo se na određene zabeleške antičkih autora, posvećene pojavi i korišćenju termalnih izvora. O tragovima korišćenja termalnih i mineralnih izvora u rimskom periodu na teritoriji Srbije upoznaćemo se na narednim stranicama.

Literatura

1. Љубиша Васиљевић (2014) *Експлоатација и значај термалних извора у римском периоду на територији Србије*. Филозофски факултет у Београду, Београд, непубликована докторска дисертација.
2. Marcus Vitruvius Pollio (2009) *Deset knjiga o arhitekturi*. Svjetlost, Sarajevo.
3. Robert Grevs (2002) *Ja Klaudije*, Mali princ, Beograd.
4. Danijela Gurevič (2003) Kuhinja ženskog tela: voda u III knjizi ginekološkog spisa Sorana iz Efesa, *Lucida intervalla – Prilozi odeljenja za klasične nauke* 28, Filozofski fakultet u Beogradu, Beograd, 52-69.
5. Aleksandar Prnjat (1995) Religija i filozofija kao sredstva očišćenja duše, *Religija i razvoj*, JUNIR, Niš, 128-130.
6. Gaj Svetonije Trankvil (1978) *Dvanaest rimskih careva*. Naprijed, Zagreb.
7. Divna Stevanović (2003) Piti ili ne piti: Hipokrat, O vrstama vazduha, vode i mesta, *Lucida intervalla – Prilozi odeljenja za klasične nauke* 28, Filozofski fakultet u Beogradu, Beograd, 98-116.
8. Tit Livije (2012) *Istorija Rima od osnivanja grada*. Službeni glasnik, Beograd.
9. John F Healy (2000) *Pliny the Elder on Science and Technology*. Oxford University Press, London.

Ljubiša Vasiljević

**SEVERAL NOTES OF ANCIENT AUTHORS Fr.
EXPLOITATION AND SIGNIFICANCE OF MEDICINAL
WATERS**

Abstract:

The paper is dedicated to the issue of exploitation and significance of healing waters during the ancient era. The text contains records of several ancient authors (Hippocrates, Soran, Oribasius, Vitruvius, Pliny the Elder, Suetonius) related to healing with the help of healing waters, archeological findings testify to their transport and the atmosphere of the ancient world presented in contemporary literary works. Ancient authors left notes on the exploitation, significance and use of thermal waters in their era. Although we do not know the ancient work dedicated exclusively to this topic, through excursions of writers from the ancient era (Hippocrates, Soran, Oribasius, Vitruvius, Pliny the Elder, Suetonius ...) we get the impression of the importance attached to the healing properties of thermal and mineral waters. In this text, we will illustrate the importance of healing waters in the ancient period with the help of quoting several records of ancient writers, interpreting certain archaeological finds and an impressive excursion into modern historical novels.

Key words: antiquity, medicinal waters, written sources, archeological find.

Rad je primljen/ Received: 11.1..2021;

Korigovan/ Revised: /

Prihvaćen/ Accepted:: 20.2.2021.